

БІБЛІОТЕКА

ТОВАРИСТВА

„С К А Л А”

5-606.049/8 5000

ВЕЛИКИЙ
БУДІВНИЧИЙ
УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВИ

ЧИСЛО

8

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА“ В СТАНИСЛАВОВІ

має за ціль: популярними виданнями, спертими на основах католицького світогляду, поглиблювати освіту й культуру українського народу та скріплювати його релігійно-моральне життя.

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА“ виходить від 1937 року як щомісячні книжечки, об'єму около 32 сторінок друку, в ціні по 20 грошів за випуск.

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА“ пише в своїх книжечках приступно про релігію, про католицьку діяльність (акцію), про українознавство, про науку й освіту. Також видає гарні та цікаві оповідання.

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА“ видала досі 9 випусків.

Найкраще замовляти всі ті книжечки разом, бо тоді почта менше коштує. Хто хоче дістати всі ті книжечки разом, пекай вишле 1.95 зол. на адресу:

БІБЛІОТЕКА Т-ВА „СКАЛА“, Станиславів, вул. Перацьного 1.

T-606.049/8

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У 950-ЛІТТЯ ХРИЩЕННЯ УКРАЇНИ

НАПИСАВ

ТЕОФІЛЬ КОСТРУБА

СТАНИСЛАВІВ — ЖОВТЕНЬ Р. Б. 1937

БІБЛІОТЕКА ТОВАРИСТВА „СКАЛА” — Ч. 8.

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017820828

I. 606. 049/8

Накладом Головного Відділу Товариства «Скала»
в Станіславові, вул. Перацького ч. 1.

З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові,
вул. Чарнецького 26.

ПРО ЩО БУДЕ МОВА У КНИЖЕЧЦІ

1938. року минає 950 літ від того часу, коли Україна прийняла християнську віру за Князя Володимира Великого. Наш найстарший літопис подає досить обширне оповідання про хрищення України; займає воно 26 сторін великого книжкового формату, себто стільки, скільки той літопис не посвячує ніодній більше події чи особі. Та в цьому оповіданні поважну частину займає виклад подій, розказаних у св. Письмі або й поза ним, далі виклад правд віри, — а про саме хрищення України властиво сказано дуже мало. Не маємо там нпр. цілком вісток про те, звідки Володимир Великий узяв перших Єпископів до новозаснованої Церкви, або звідки до нас принесено богослужебні книги.

Про деякі інші справи, звязані з охрищенням України, оповідають ще й інші старі письменники, так свої, як і чужі. Маємо оповідання монаха Якова, чи Нестора, далі похвальне слово в честь св. Володимира, написане київським священиком, пізніше Митрополитом України, Іляріоном, і оповідання інших людей; із-поміж чужих маємо оповідання наприклад св. Брунона, що гостював у на-

шого Князя, христителя України й проповідав католицьку віру серед диких степовиків печенігів, а далі Тітмара, Єпископа міста Мерзебурга в Німеччині, кількох грецьких письменників і ін. Врешті до наших часів заціліли коротенькі, але незвичайно цінні записки, роблені в Києві в часах Володимира Великого; вони збережені в різних старих літописних збірниках (наприклад один із них називається „Ніконівський літопис“). На основі вісток отсих письменників, а також деяких інших вказівок, можемо вже досить докладно знати, як відбулося хрищення так самого Князя Володимира, як і цілої України.

В нашій книжечці займемося отсею найважливішою подією в історії України — прийняттям християнства. Наперед розкажемо, як відбулося саме хрищення, а далі — яка була дальша доля Церкви в Україні, аж до смерті Князя Володимира. Але щоби краще зрозуміти заслуги Володимира Великого в житті нашої нації, подамо наперед трохи відомостей про його попередників на київським княжім престолі: що вони зробили, чим заслужилися; а що лишили ще недокінченим аж до Володимирових часів. Як порівняємо працю попередників з працею Князя Володимира, то краще зрозуміємо цілу великість нашого святого Князя.

Заслуги Володимира Великого не обмежуються лише до самого заведення християнства; він ще зміцнив і укріпив стару Українську Державу політично. Володимир Великий приєднав під

свою владу й сильно звязав із Києвом як столицею нові краї, що їх не прилучили були його попередники. Щойно він прилучив до Української Держави найдальше на захід положені землі, заселені українцями — сьогоднішню Галичину, Волинь, Холмщину й Підляшшя. Ці краї жили своїм окремим державним життям, але воно в тих часах було вже слабеньке; ці землі стали ласим куском для сусідів, що й пробували були підбити їх і прилучити до своїх володінь. Князь Володимир вирушив сюди походом, заняв ті землі, прилучив їх до Київської Держави й у цей спосіб тісно сполучив їх із рештою земель України. Тут панували його потомки около 400 літ.

Так отже в нашій книжечці будуть такі розділи: 1. Попередники Володимира Великого; 2. Володимир Великий довершує будову Української Держави; 3. Заведення християнства в Україні; 4. Доля Церкви й держави до смерті Володимира Великого. При кінці подамо питання, що дадуть можливість повторити собі й зятямити все те, що описане в книжечці; в цей спосіб скорше й краще зятямимо собі все те, що треба знати про Володимира Великого.

Все те, про що буде мова в нашій книжечці, спирається на пильнім і основнім вивченні тих письменних і інших останків (у науці називаємо їх джерелами), що дають можливість пізнати часи й працю св. Володимира Великого. Хто хотів би пізнати, де, в яким джерелі знаходиться така чи

інша відомість, подана в отсій книжечці, для того подаємо в додатку спис наукових праць, де ширше говориться про це. Ми не можемо їх у кожнім випадку подавати осььтут, бо це дуже перешкоджувало б у читанні, переривало б тяглість праці; але кожна вістка, подана тут, кожне слово чи речення, написане на сторінках отсеї праці, опирається на джерельних вістках, впливає з того, що можемо вчитати з останків тодішнього часу — письменних і інших (як останки будівель, гроші, тощо). Після прочитання книжечки знатимемо, як на правду відбулося хрищення України й як виглядала державна праця Князя Володимира Великого.

1. ПОПЕРЕДНИКИ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Це не припадок, що столицею України став якраз Київ, а не інший якийсь город. Він стояв на перехресті торговельних шляхів, водних і сухопутних. Той час, що про нього мова, себто 10. століття по народженні Христа, був дуже неподібний до нашого часу щодо комунікації (доріг): не було залізниць, не було битих гостинців таких, як сьогодні, й люди подорожували найчастіше ріками на човнах. Більші міста повставали якраз над ріками й завдяки рікам могли розвиватися; цей розвій полягав головно на тім, що в місті поселювалися купці, провадили торговлю, ввозили й вивозили різні товари. Особливо добре було для міста, як воно лежало над устям одної ріки до другої. Таке

положення має якраз Київ. Лежить він над найбільшою українською рікою, Дніпром, одною з найбільших рік у цілій Європі; якраз коло Києва, з лівого боку, впадає до Дніпра велика ріка Десна, що над нею лежить другий визначний город старої України — Чернігів. Річною дорогою по Дніпрі можна було їхати в двох напрямках: на північ, де жили фінські племена (в теперішній Московщині) й на південь, до Криму, далі на Чорне Море й до самого Царгороду (він зветься також Византія, Константинопіль або Стамбул). У північних краях діставали київські купці футра з диких звірів: на півдні, в Царгороді, столиці могутнього тоді Цісарства Грецького (званого також Східно-Римським), купці діставали всякі південні овочі й дорогі вироби — чи то з металів (золото, срібло), чи тканини. Крім цих водних шляхів перехрещувалися в Києві ще й сухопутні шляхи: один провадив із Києва на південний схід, у степи, й аж над ріку Волгу, де в той час була велика Хозарська Держава; другий ішов на захід, через Волинь і Галичину, далі до Кракова, Праги й до Австрії. Цим шляхом довозили до Києва з Підкарпаття сіль.

Як бачимо, Київ лежав у середині торговельних шляхів, водних і сухопутніх, отже в дуже догіднім положенні. Він знаний був у тих часах по широкім світі як осередок торгівлі; знали про нього й торгували з ним німці, греки, італійці, а навіть далекі араби, що їх держава досягала до Кав-

казу (з півдня). Хто отже панував у Києві, той мав широкі звязки зі світом і міг громадити великі маєтки. В околицях Києва жили тоді староукраїнські племена, деревляни й поляни (наш нарід тоді ділився ще на племена). Сам Київ належав до полян, званих також русь; тому тодішня Українська Держава звалася також Руською Державою. Кожне плем'я мало свою окрему політичну управу, а на чолі племінної держави стояв племінний Князь. Такі племінні Князі були в полян, деревлян, і інших племен, що заселявали тодішню Україну: сіверяни жили над Десною й мали головний город Чернігів; уличі жили між Дніпром і Дністром, а головний їх город був Пересічен; тиверці жили між Дністром і Прутом, у сьогоднішній Бесарабії; над Бугом, на західній Волині й у Холмщині жили дуліби, звані також бужанами або волинянами. Як називалося плем'я, що жило в Галичині, цього не знаємо. Всі отсі племена мали своїх Князів, одного, або й більше; так отже Україна складалася з племінних державок, а одноцільної, більшої держави не творила.

Змінилися ці обставини з появою в Україні хоробрих мандрівників, званих у нас варягами, а в західних краях норманами; вони самі себе називали „русь”. Отсі варяги на своїх човнах перепливали швидко східно-європейські ріки й зіткнулися з полянами. Вони злучилися з цим племенем, надали йому свою назву, військову організацію й княжий рід — династію. В 10. столітті вони

вже укріпилися в Києві. Місцеві, полянські знатніші люди (боляри) й купці стали мішатися з варягами: входили з ними в подружжі звязки, вступали до війська (дружини) Руського Князя й діставалися на княжий двір. Зі свого боку варяги приймали місцеву мову й деякі звичаї, спосіб життя, тощо. Наступало злиття цих двох частин населення й творилася в самім серці України нова, велика сила.

Руські Князі не обмежилися лише пануванням над Києвом і полянами, але починають підбивати під свою владу інші українські племена. Найскорше вони заволоділи сіверянами; значно довше мусіли воювати зі західними сусідами, з деревлянами, доки не привели їх до послуху. Після покорення цих племен Київські Князі підбили уличів. Ці підбої не походили зі самої лише охоти — поживитися добром підбитих племен, але головню для того, щоби опанувати торговельні шляхи: тодішня Українська Держава головню дбала про інтереси торгівлі. Тому-то дальші підбої володарів Києва звертаються на північ, там покоряють словянські й фінські племена й пробивають водний шлях аж до північного Балтійського Моря; найважливішим містом у тих північних сторонах був Новгород, званий Великим. У половині 10. століття панував у Києві Князь Ігор; він мав під своєю владою вже всі племена, що жили над Дніпром і далі на північ, аж до Балтійського Моря. Київські Князі й їх дружинники займалися торгівлею, а крім того збирали з підбитих племен данину —

вона звалася „полюддя“. З того полюддя й удержував Князь свою дружину.

Син Ігоря, Святослав, знаний і широко славлений у свій час і сьогодні, загорнув під свою владу племя, що жило над Волгою й платило данину хозарам. Хозари були народом турецького походження, а жидівської віри. Вони давніше володіли кількома племенами східної Європи, між ними і племям вятичів — це якраз племя відібрав їм Святослав. У цей спосіб хоробрий Київський Князь опанував ще шлях на схід, на середню Волгу, де тоді була могутня й багата Болгарська Держава (інша від тієї, що є над Дунаєм). Хозари пробували спротивлюватися, але Святослав розгромив їх військо, пішов походом у степи й зайшов аж на теперішню Кубанщину. Після того вирушив походом на Дунайську Болгарію, заволодів нею й хотів цілком вигнати греків із Європи; та греки порозумілися з болгарами і спільними силами знівечили пляни Святослава.

Після Святославової смерті дійшло в Україні до домашньої війни. Святослав посадив був своїх синів на княжих престолах підбитих племен, на місці давніх племінних Князів. А мав він трьох синів: Ярополка, Олега й Володимира. Ярополк з волі батька одержав Київ, Олег став Князем у країні деревлян, а Володимир дістав далекий, північний Новгород. До війни дійшло між Ярополком і Олегом; старий, незабутий іще спір між деревлянами й полянами, що гостро проявився

зуб за Князя Ігоря, віджив із новою силою. Вислід війни був такий, що Олег згинув, а Ярополк прилучив країну деревлян до Києва, під владу Київського Князя. З цим не помирився Володимир. Він зібрав велике військо й вирушив на Київ. Дійшло до нової війни, що в ній згинув Ярополк, а Володимир один запанував над цілою державою так, як його батько Святослав. Сталося це в 979. році; цей рік — це початок панування Володимира Великого в Києві.

Треба зазначити, що тоді наші предки жили ще в поганській вірі, так само й Князі. Правда, вже за Ігоря було в Києві багато християн, мали навіть свою церкву св. Іллі; та християни були й у княжій дружині, а мали велике значення в державі. Але сам Ігор лишився поганином. Щойно після його смерті його вдова, св. Княгиня Ольга, сама прийняла християнську віру й пробувала завести її в цілій державі. Вона охристилася в Києві в католицькій вірі й таку саму віру старалася завести в Україні. Вона порозумілася з німецьким Цісарем Оттоном, що гарячо старався про поширення католицької віри серед поганських тоді словян, — і Цісар подбав про висвячення й вислання до Києва Єпископа. Це був святий А д а л ь б е р т, родом німець, очевидно — латинського обряду. Але заки його висвячено й він дістався до України, тут настала зміна в відношенні до християнства. Ольга, що якийсь час володіла в Києві в імені сина Святослава, усунулася від управи державою,

а владу обіймив сам Святослав, неприхильний християнству. Це й була причина того, що місія св. Адальберта не вдалася й він мусів вертатися з нічим до Німеччини. Шкода це велика для нашої Церкви й нації. Св. Адальберт був католик, стояв у звязку з Римом, могла була б отже тоді вже прийнятися католицька релігія. Правда, в часах Святослава християнство ширилося дальше, приймало його багато людей, навіть із княжої дружини. Князь і поганські дружинники не противилися тому, лише висмівали новонавернених християн. Княгиня Ольга намовляла сина, щоби прийняв християнську віру, але він не хотів. Могла отже Княгиня робити хіба стільки, що впливала на своїх унуків у тім напрямі, щоби вони не ставилися ворожо до Христової віри й Церкви. Подекуди їй це вдалося; Ярополк, що княжив 9 літ у Києві, не то що не ворогував на християн, але навіть піддержував звязки з католицьким світом.

Але врочисто прийняти Христову віру й завести її в цілій державі мав щойно Володимир Великий. Покищо, за життя братів, він був іще перейнятий щиро-поганським духом. Сприяв тому першусього його побут у північній Новгороді, де християнства так як не було, а далі воєнні товариші й учителі Князя.

2. ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ ДОВЕРШУЄ БУДОВУ ДЕРЖАВИ.

Новий князь мав перед собою різні трудні задачі до виконання. Треба було передусім привести до послуху ті племена підвладні Руській (Українській) Державі, що були давніше підбиті, а тепер почали виявляти непослух. Годі було отже сидіти Князеві безжурно в Києві; треба було збирати військо й рушати в походи. Ще за життя Ярополка Володимир здобув і прилучив до своїх володінь країну полочан (головний їх город Полоцьк), одного з білоруських племен. Княжив там тоді Князь Рогволод, а в Турові над Припятьтю Кн. Тур. Після здобуття Києва Князь Володимир мусів вирушити походом проти другого білоруського племені, що жило над горішнім Дніпром — радимичів. Радимичі вже від часів Ігоря належали до Києва, але тепер відмовилися від плачення данини; Володимир пішов на них із військом, покорив їх знову й наложив данину. Таким чином Володимир Великий обєднав був у своїй державі крім українських племен ще білоруські, московські й деякі фінські. З московських племен забунтували вятичі; наш Князь і на них пішов походом, покорив їх і наложив данину, — як же вони знову збунтувалися, пішов на них удруге й покорив остаточно.

Але найбільша болячка нашої старої держави була в степах. Українські степи від дуже давніх часів, і ще перед народженням Христа й піз-

ніше, дуже часто бачили зміни чимраз нових племен. Це були кочовики, що не знали осілого життя, а на своїх возах переїздили з місця на місце; вони оселялися в наших степах і робили наїзди на осіле, хліборобське населення. В часах Володимира Великого в степах південної України жили такі кочові печеніги. Ці дикі кочовики прийшли до України з кінцем 9. століття й жили з випасу худоби і коней. Торгували з осілими народами худобою й кіньми й жили з нападів на ті народи. Особливо небезпечними стали печеніги для торгівлі України з Грецією.

Ми сказали вже передтим, що торговельна дорога з Києва до Греції, до Царгороду, ішла Дніпром. Але Дніпро робив дуже поважну перешкоду в подорожах купців через свої славні пороги. Ці пороги, себто камяні лави з дуже твердого каміння, сторчали густо з води й не давали змоги переплисти торговельним човнам. Треба було витягати човни з ріки й переволікати їх сушею попри пороги — й аж поминувши пороги могли плисти далі Дніпром до Чорного Моря. Тут коло порогів печеніги нападали на проїжджаючих купців, побивали їх і грабили. Українські Князі не все провадили війну з печенігами, бувало, що між Україною й печенігами панував мир. Тоді йшла між обома народами торгівля, а то доходило й до спільних походів; нпр. був такий спільний похід Князя Ігоря з печенігами на Царгород (дійшли лише до Болгарії). Часом знову в порозуміння з печенігами

входила Візантія — щоб ці кочівники нападали на Русь та на Угорщину. Так до нападу на Князя Святослава, як він вертався з Болгарії, намовили печенігів візантійські греки; печеніги напали на Святослава й його дружинників, як ті перетягали свої човни коло порогів, убили Князя й побили його дружину. Від того часу українсько-печенізькі відносини були дуже напружені. Печеніги дуже часто, майже без перерви нападали на Київ і його околиці. Треба було будувати окремі укріплення проти печенігів — і то вже недалеко Києва.

Печеніги, як бачимо, сильно перешкоджували в торгівлі Києва з греками, або й просто внеможливіювали цю торгівлю. Те саме було й із торгівлею на схід, у степи, до Хозарського Царства. Оставалася свобідною лише торгівля з північними краями і Заходом. Цей західний шлях ішов через Волинь або через Галичину, потому через ріку Вислу далі на Захід; з Галичини можна було через просмики в Карпатах дістатися до Угорщини. Як бачимо з того, Галичина й Волинь (а також Холмщина) були дуже важними краями з торговельного погляду — але вони ще не належали до Київської Держави. Володимир Великий звернув увагу на ці краї, опанував їх і прилучив до своєї держави. В той спосіб він запанував над рештою українських племен; наш Князь заснував город Володимир, що став столицею Волині й Галичини.

Треба було тепер подбати про внутрішнє

споєння своєї величезної держави. В ній жили різні словянські племена, ті, що з них повстали нації українська, білоруська й московська, далі кілька фінських племен і навіть одне литовське, ятвяги, що жили на теперішнім Підляшші. Всіх племен не лучило з собою ніщо, хіба лише приналежність до держави Володимира Великого. Та ця залежність зводилася ось до чого: до обов'язку платити данину поголовно від кожної хати, до гостини Князя з дружиною, як приїде до їхнього краю й на випадок війни, як Князь покличе, давати помічне військо до більшого воєнного походу. Нічим тісніше не були ті племена зв'язані з Києвом. Між собою вони також не почувалися до якоїсь близькості, бо були і різнородні по походженні населення: фінів, литовців і слов'ян. Але й самі слов'янські племена майже ніщо не лучило з собою; вони дуже часто ворогували з собою, або бодай одно другим не журилося. Кожне плем'я творило свою окрему державку; більшу державу творили лише західні землі, Волинь із Холмщиною й Галичина, але в Володимирових часах про ту державу були лише спомини як про минувшину. Не лучила тих племен ні спільна культура, ні релігія. Культурно вони значно різнилися між собою залежно від того, які вище культурні народи мали на них вплив. Поганська релігія також не могла їх об'єднати. Поганські релігії наших племен різнилися між собою, як і всякі інші; кожне плем'я мало якихсь своїх окремих племінних богів. Не було спільних

всім українським племенам богів, ні особливо якогось місця чи святині, куди сходилися б усі ці племена на спільні богослуження.

Володимир Великий, як уже знаємо, за життя свого батька був Князем у Новгороді. Цей город був дуже віддалений від християнських осередків південної й західної Європи й там дуже довго держалося поганство. Пересяк там поганством і Володимир, тоді як Ярополк у Києві був під цілком іншими впливами і сприяв християнству. Як Володимир засів на княжій престолі в Києві, задумав зробити поганську релігію пануючою в цілій державі, а Київ зробити осередком богочитання. В тій цілі він коло самого княжого двора приказав уставити різьблені фігури (ідоли) поганських божків, Перуна, Хорса, Дажбога, Стрибога й інших. Ідоли були особливо прикрашені: Перун був вирізьблений з дерева, але зате мав срібну голову, а вус золотий. Володимир наказав приходити до цих ідолів і приносити їм жертви, — й так дійсно робилося. Після повороту з походу Князь і його дружина приносили тим божкам жертви; це стягало на урочистість людей з різних сторін краю й вони привчалися бачити в Києві столицю не лише політичну, але й релігійну. Можливо, що така пошана до київських богів була б із часом дещо зблизила до себе ближчі до Києва племена, але тих, що були далеко і знали Київ лише з оповідання, вона ніяк не могла об'єднати.

Краще надавалася до тіснішого об'єднання

держави інша праця, що її перевів Володимир Великий, а саме — заступлення місцевих племінних Князів своїми синами. А мав Володимир кількох синів від кількох жінок (іще перед тим, заки охристився). Від Рогніди, дочки полоцького Князя Рогволода, мав Ізяслава (помер 1001. року), Ярослава, пізнішого київського Князя, названого Мудрим (помер 1054. р.) і Всеволода; від болгарині, не знаної по імені, сердешно люблених Бориса і Гліба (оба погибли в боротьбі після смерти батька в 1015. р.); крім них іще Вишеслава, найстаршого, Святослава, Судислава й може ще є їх, ближче нам не знаних. Тим синам Володимир Великий пороздавав поодинокі землі. Найстаршому Вишеславові віддав Новгород, другого з черги, Ізяслава, посадив у Полоцьку, Святополка, сина жінки Ярополкової й мабуть Ярополкового таки сина, посадив у Турові (на Поліссі, над Припяттю), а Ярослава в Ростові. Як помер найстарший Вишеслав, то Володимир посадив у Новгороді Ярослава а Бориса в Ростові. Інші сини дістали такі уділи: Всеволод Волинь і Галичину (зі столичним городом Володимиром Волинським), Святослав країну деревлян, а Гліб Муром (над Волгою, у країні фінського племені муроми). Сини Володимира таки дещо вплинули на те, що мешканці даних країв почали ближче звязуватися з Києвом. Вони бачили, що в них княжить син київського Князя й чимраз більше привикали до династії (княжого роду).

Володимир Великий засновував нові городи

й до них переносив столицю даного краю. На Волині наприклад замість старих городів (Волинь, Червен), він заснував новий — Володимир, названий так від свого імени. Особливо коло Києва й у дальших трохи околицях повстали тоді нові городи: над ріками Десною, Остром, Трубежем, Сулою і Стугоною — всі крім останньої в країні сіверян, у Чернігівщині. Городи, що повстали над цими ріками, мали головним чином боронити краю від печенігів; тому Князь Володимир спроваджував сюди людей із далеких країв своєї держави й поселював тут — як військову залoгу. В самій Київщині заснував він міста Білгород і Василів.

Ми вже бачили вище, що в Києві важну ролю відогравали християни. Християни були й у дружині княжій; багато варягів визнавало вже Христову віру, що їм мали нагоду пізнати хочби в Царгороді, де часто бували, чи в Швеції, де ширилося католицьке християнство, а крім того мали багато християнських купців з Заходу в Києві, католиків. Отсі купці не перебували довго в Києві без духовної розради; вони мали в своїм товаристві і священників. До Києва приїздили німці й чехи, ці й ті вже католики; вони теж проповідували в Києві й мали успіхи. Отже побіч християн грецького обряду були й латинники, а також болгари. Князь Володимир мав жінку болгариню, а другу чехиню; обі вони були християнки, і з ними були духовні отці. Християнкою була й жінка Ярополка, мати Святопол-

кова, що жила також на Володимировім дворі. Отже найближче оточення Володимирове було християнське й він не міг остати глухим на їх слова. Правда, Володимир був дуже змисловий і привязаний до світа, поки жив у поганстві. Чуючи слова Христового Євангелія й визнаючи їх вищість і святість, він мусів зводити з собою довгу боротьбу, заки переміг себе і заявив, що він сам готов прийняти св. Хрищення. Бог вибрав собі його за знаряддя Своїх плянів і дав йому ласку перемогти себе, а прийняти на себе солодке ярмо Христове — й так освятити себе і вказати шлях спасення цілій своїй державі. Князь Володимир охристився в Києві, около 987. року, в католицькій релігії, й дістав при св. Хрищенні імя Василь.

Охристившись сам, похристив він і своїх синів, оскільки вони ще не були хрищені. Тепер, як сам Володимир пізнав правдиву віру, позбувся поганського погляду на світ, задумав він не лише з ревности для Божої слави і спасення людських душ потрудитися над приведенням до правдивої віри своїх підданих, але й те зрозумів, як корисним буде християнство при споєнні і зміцненні держави. Зрозумів цей дуже розумний наш Князь, що добре дерево не може давати злих овочів; коли християнська релігія правдива і спасенна для душ, то такою самою буде вона й для суспільного й політичного життя. Треба було отже подбати про те, щоб могли завести Христову віру в цілій державі. Така була журба, таке було стримління

Князя Володимира Великого — й до того він почав приготувлятися.

3. ЗАВЕДЕННЯ ХРИСТІАНСТВА В УКРАЇНІ

Бажаючи завести християнську віру в цілій своїй державі, Князь Володимир мусів подбати про відповідних проповідників християнства. Він мав у тім напрямі різні вказівки, куди звернутися. Княгиня Ольга, як ми вже знаємо, зверталася по Єпископа і священників на захід, до католицької Німеччини; також за Князя Ярополка мабуть перебувало в Україні більше латинського духовенства. Серед варягів, що служили в княжій дружині, й серед київського купецтва були християни, що христилися в Царгороді чи інших володіннях грецьких (нпр. у Корсуні на Криму). З жінкою Володимира болгаринею, матірю Бориса і Гліба, прийшло до України болгарське духовенство; та з Болгарією Україна мала давні зносини. З котрогось із цих країв треба було привести духовенство — Єпископів і священників, що голосили б слово Боже.

Найдогідніші були для цього два краї: К р и м (тоді називали його в нас „Корсунська сторона“) й Б о л г а р і я. Так на Криму, як і в Болгарії було таке духовенство, що могло легко порозуміватися з мешканцями Руської Держави. Тодішня болгарська мова не різнилася від української так як нині і болгарин легко міг порозумітися з українцем. Болгари мали тоді свою Церкву незалежну від Цар-

ськову поміч для здавлення бунту. Наш Князь згодився, але поставив умову, що Цісарі віддадуть за нього свою сестру Анну. Тяжко було гордим византіяцям погодитися на таке домагання українського Князя. Річ у тім, що византійські Цісарі вважали себе за дуже достойних, а інших пануючих за будьщо; вони й називали всіх негреків „варварами“, а це слово означало людину грубу, неотесану, некультурну, трохи що не дику. Віддати свою сестру за „варвара“ вони вважали страшним пониженням цісарського достоїнства, — але не було ради, бо інакше самі могли опинитися в біді, без цісарської гідности. Мусіли пристати на диктовані умови — і згодитися на домагання Володимира. Наш Князь справді післав військо, здушив повстання і — став домагатися сповнення обіцянки. Та византійські Цісарі почали крутити і хотіли взагалі відпекатися від тієї прикрої умови. Тоді Володимир, щоби змусити їх, вирушив походом на Корсунь. Корсуняни підлягали Византії лише з мусу й раді були знайти нагоду, щоби скинути з себе владу Цісаря; тепер траплялася така нагода — й серед корсунян, навіть духовенства, знайшлися прихильники Володимира Великого й помогли йому здобути город. Так Володимир опанував Корсунь і міг узяти звідси духовенство, потрібне до охрищення свого краю.

Але Корсунь був, як то кажуть, „очком у голові“ Византії, бо давав їй панування над торгівлею з краями над Чорним Морем. Як Володимир

зайняв цей город, Цісарі якстій змякли, подалися і — вислали Царівну Анну до Корсуня, де вона звінчалася з Володимиром. Треба зазначити, що бажання Володимира Великого одружитися з Цісарівною не було звичайною собі забаганкою; він бажав цим подружжям піднести свою повагу як свояка Цісарів так перед своїми підданими, як і перед іншими володарями. На Царгород дивилися тоді як на світову столицю, найбільш культурне й розкішне місто, мрію цілого світа, а на його Цісаря — як на найвищого з усіх пануючих. Споріднення чи посвоячення з Цісарем, якого не легко було добитися, дуже підносило повагу того свояка. Цього бажав Володимир і це досягнув.

Вертаючи до Києва, Володимир віз зі собою також корсунських священиків, що перейшли на його сторону й не бажали, чи не могли остати в Корсуні, як також священиків, що були в почоті його жінки Анни. З цими священиками він і перервав у рочище хрищення України. Визначніші бояри й дружинники Князя, що не були ще хрищені, зійшлися над Дніпро й тут священики христили їх. Крім того Володимир видав наказ, щоб люди христилися й по інших місцевостях, що належали до Української Держави. Так dokonалося всенародне хрищення України.

Правда, пізніше різно розказували в Києві про цю подію; особливо різні толки ходили про хрищення самого Князя. Було й таке оповідання, що начеб-то сам Володимир христився аж у Кор-

суні після його здобуття і що христинив його корсунський Єпископ; то знову греки розказували пізніше, що то охристили його ті священики, що приїхали з Анною до Корсуня. Але ці оповідання не згідні з правдою.

Очевидно, що з самим охрищенням справа ще не була скінчена; треба було подбати про Митрополита й Єпископів, що зорганізували б Церкву в Україні й нею управляли. Ще підчас побуту Володимира в Корсуні прибуло туди посольство від Папи з Риму. Папські послы привезли йому мощі Святих — а саме голову св. Климента, Папи Римського, що помер на Криму на вигнанні в кінці 1-го століття по Христі, й деяких інших. В цей спосіб навазалися зносини між нашим Князем і Апостольською столицею в Римі. Від того часу ці зносини вже не перериваються; посольства йдуть із Києва до Риму й із Риму до Києва. Очевидно, ті посольства обговорювали найважливіші справи — церковні, між ними справу заведення Єпископату в Україні. Ці відносини були якнайкращі; Володимир стояв у церковнім звязку з Римом, і в порозумінні з Апостольською Столицею завів у своїй державі церковну Єрархію (Єпископат). Із Корсуня взяв Володимир лише священиків; по Єпископів звернувся до Болгарії.

Звідси, з Болгарії, прибув перший Митрополит (на імя Михайло) з кількома Єпископами. Вони принесли з собою богослужебні книги, як також збірник церковного права, дещо відмінного

від того, що обов'язувало в византійській Церкві. Словянська мова проповідників значно помагала поширенню слова Божого по цілій величезній державі Володимира Великого. Звідси взялося наше богослуження, що й досі відправляється по наших церквах у староболгарській мові, званій також церковно-словянською, в тій самій мові, що ми відправляємо досі молитви.

Розуміється, що Князь приказав знести поганську релігію. Ідоли поганських божків, що стояли в Києві, казав він порубати, а на горбі, де вони стояли, побудував церкву св. Василя. Тоді ж Володимир Великий почав будувати й велику муровану церкву в честь Успення Пресв. Богородиці. Її будували кілька літ; а як уже була готова, то Князь записав на неї десятину з усіх своїх доходів — тому та церква зветься також Десятинною. Будував він церкви й по інших городах. За часів Володимира повстали й перші монастирі. В Десятинній церкві Князь Володимир умістив мощі св. Климента, що їх дістав з Риму; при цій церкві осів Митрополит, і в ній була похована Княгиня Анна (1011. р.) й сам Володимир (1015. р.).

Так повсталася і зорганізувалася перша Церква в Україні. Як бачимо, вона від самого початку була католицька. Князь охристився сам і своїх синів похристив у католицькій вірі, й таку саму віру завів у цілій своїй державі. Не звертався він до Византії, де незабаром мала відновитися схизма, що вже раз була там вибухла за Патріярха Фотія

(в 9 столітті), але потому пригасла, — та всежтаки цілий час не було певности, чи схизма не відновиться. І справді, на початку 11. століття схизму відновив тодішній Патріярх Сергій. Володимир В. бачив це — і витривав у вірності; він далі порозумівається з Апостольською Столицею в Римі й навіть гостить у себе одного з найкращих тоді католицьких Єпископів — св. Брунона з Кверфурта, родом німця. Цей святий Єпископ виставив найкраще свідоцтво правовірності св. Володимира; про його побут ув Україні розкажемо в слідуючім розділі.

4. ДОЛЯ ЦЕРКВИ Й ДЕРЖАВИ ДО СМЕРТИ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Св. Брунон приїхав до Києва в 1007. році з Угорщини, разом із якимись подорожніми, купцями чи посольством. Його ціллю було навертати на християнську віру диких печенігів. Св. Брунон гостював у Володимира Великого цілий місяць і лишив про нашого Князя якнайкращі спомини. Володимир не вірив у великий успіх проповіді між печенігами й радше сподівався між ними смерті Брунона, як навернення степовиків. Але мимо того Брунон пішов проповідати. Після великих небезпек удалося йому добути змогу проповідати. Тоді якраз був мир між Руссю й печенігами. Щоби вможливити місійну працю св. Брунонові, Володимир запевнив печенігів, що не нарушить із ними миру —

й на потвердження правдивости своєї обіцянки дав як закладника печенігам свого сина (імени його не знаємо). Так то наш Князь причинився до першої взагалі християнської місії між тим диким народом. Св. Брунон проповідував там, але навернув лише тридцять людей. Він навіть висвятив їм окремого Єпископа з-поміж своїх духовних товаришів. Печеніги слухали проповіді й хотіли бачити, щоб Володимир був із ними в мирі.

З цього останнього бачимо, що тепер уже, в другій половині Володимирового княження, не стільки загрожували Українській Державі печеніги, скільки радше наш Князь Володимир був страшний для них. Постійна війна Володимира Великого з печенігами й будова городів-кріпостей на південній грядиці держави зробили вже ту страшну орду мало страшною для України. Володимир Великий іще перед загальним хрищенням України ходив походом у степи на печенігів, до порогів, де, як знаємо, ці степовики були найбільше небезпечні. Десь від кінця 10-го століття аж до смерти Володимира вже не чуємо про напади печенігів на наш край; щойно як Володимир тяжко захорував, печеніги відважились рушитися зі степів — але й тоді втекли, як лише в степу показалося княже військо з Борисом Володимировичем на чолі. Отже можна сказати, що Князь Володимир Великий умів забезпечити свій край від нападів степових кочовиків.

У відношенні інших країв до України за-

значається також велика пошана для нашого Князя. Отже з Апостольською Столицею в Римі Володимир дальше піддержує приязні зносини. В 1000. р. відбувся в столиці тодішньої Польщі, Гнезні, урочистий з'їзд: прибули туди папські послы з Риму, німецький Цісар Оттон і представники інших держав. Звідти, з Гнезна, вирушили ті папські послы, а з ними представники Королів угорського й чеського, до Володимира Великого до Києва. Про відносини до інших сусідніх держав пише наш старий літопис, що Володимир жив у мирі й великій згоді з Королями угорським і чеським та з польським Князем Болеславом Хоробрим; з цим останнім наш Князь навіть посвоячився, бо одружив сина Святополка з його дочкою. Правда, коло 1013. р. вийшли були непорозуміння між Володимиром і Болеславом і навіть прийшло до війни, але наш Князь умів собі й із тим дати раду. З Візантією теж (бодай про людське око) був спокій — там царювали шваґри Володимирові.

Володимир Великий міг тепер ще краще зайнятися в н у т р і ш н о ю п р а ц е ю для держави. Ми вже бачили, що він розміщував своїх синів по окремих краях, в міру того, як вони доростали, й так замінив остаточно майже скрізь місцевих племінних Князів своїми людьми. З синами Володимира, як уже знаємо, приходила до країв підвладних Києву також д р у ж и н а (військо). Володимир Великий особливо дбав про дружину. Він справляв для неї багаті пири, на котрих часом і сам

ської Держави; тризуб був закінчений хрестом. На лицевій стороні монет був зображений сам Князь Володимир, що сидить на престолі в короні і з жезлом.

Подбав Володимир і про перші школи. Зараз після охрищення України він приказав забирати дітей від визначніших людей і віддавати їх на книжну науку. Школи ці мали підготовити головно нових духовників, особливо ж Єпископів, щоби, як повмирають перші Єпископи-болгари, могли їх заступити своїми людьми. І справді скоро бачимо успіхи цієї праці; вже на початку панування Ярослава Мудрого бачимо в Києві українця Митрополита Івана, що списує службу в честь св. Бориса і Гліба, а під кінець панування того Князя Митрополитом у Києві став Іляріон, теж українець, слава не лише нашої Церкви, але й літератури (письменства). Це все були плоди праці св. Володимира Великого. Церква наша за цілий час Володимирового княження була католицька, хоч за той час наново розгорівся церковний роздор у Візантії, а й охридський патріярхат занепав.

Крім цих церковних і державних праць Володимир Великий лишив по собі вдячну пам'ять за свою добродійність. Він уряджував у неділі і свята загальні пири, й на них гостив не лише духовенство та дружину, але й бідних. Для тих, що не могли прийти на княжий двір, Князь розсилав по їх домах те, чого потребували.

Заслужився Володимир Великий і на полі

церковного будівництва. Крім київських церков будував він церкви й по інших місцевостях, нпр. у Василеві вибудував церкву Преображення Господнього; та й у кожному місті Володимир старався здвигнути храм Божий.

Справедливо отже назвали Володимира Великим, а в поезії, в піснях „Ясним Сонічком”. Церква причислила його до Святих за велике діло впровадження християнства в Україні. Володимир помер у старшій віці, після довгого й трудящого життя в 1015. році. Закінчимо й ми отсю книжечку похвалою Князя Володимира Великого, що її написав згадуваний уже Іляріон:

„Віддаймо хвалу по силі нашій хоч малою похвалою для того, що вчинив величне й дивне, нашого вчителя й наставника, великого Князя нашого Володимира,

внука старого Ігоря, а сина славного Свято-слава,

тих, що пануючи в своїх часах прославилися мужністю й хоробрістю в багатьох краях, а ще й досі їх згадують і славлять.

Бо ж вони не в марній і в невідомій панували землі,

але в Руській, що знана і славна по всіх краях землі!”

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що зробили для Української Держави попередники св. Володимира Великого?
2. Як називалися попередники кн. Володимира?
3. Чи були в Києві християни перед Володимиром?
4. Яка була роля християн за князя Ігоря?
5. Що зробила для християнства св. княгиня Ольга?
6. Що зробив Володимир Великий для Української Держави перед охрищенням?
7. Що спонукало Володимира Вел. до прийняття Христової віри?
8. В якій вірі охристився св. Володимир: православної, чи католицької? Де він христився?
9. Чому Володимир ходив походом на Корсунь?
10. Звідки прийшли перші Єпископи до України?
11. Які заслуги має Володимир Великий для устрою Української Держави і для її освіти?
12. Хто й як прославляв його за те?

22. 1. 1938

ВАЖНІШІ ПРАЦІ ПРО СВ. ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО.

С. Томашівський, Українська історія. I. Старинні і середні віки. Львів, 1919, стор. 37—43.

Його ж, Вступ до історії Церкви на Україні. »Записки Чина св. Василя Великого«, т. IV, вип. 1—2, стор. 75—89.

I. Франко, Брунон із Квербурга, гість Володимира Великого в 1007 р., у книжці: Причинки до історії України-Руси, часть перша. Львів, 1912, стор. 109—123.

Н. Бавмгартен, Св. Володимир і хрещення Руси. »Богословія«, 1930, III—IV.

М. А. Таубе, Римъ и Русь въ до-монгольській періодъ. »Католическій Временникъ«, кн. II. Париж, 1928. (Передтим »Ex Oriente«, 1927).

N. de Baumgarten, Chronologie ecclésiastique des terres russes du X-e au XIII-e siècle. »Orientalia Christiana«, Nr. 58 (1930).

N. de Baumgarten, La dernier mariage de Saint Vladimir. »Orientalia Christiana«, No. 61 (1930).

N. de Baumgarten, Olaf Tryggwison roi de Norvége et ses relations avec Saint Vladimir de Russie. »Orientalia Christiana«, No. 73 (1931)

N. de Baumgarten, Saint Vladimir et la conversion de la Russie. »Orientalia Christiana«, No. 79 (1932).

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001017820828

городу й та Церква була в єдності з Римом; столицею її була О х р и д а в західній Болгарії (нинішній Македонії), де був окремий болгарський Патріарх. Болгарська Церква мала готовий уже словянський обряд зі словянською мовою в богослуженні, потрібні церковні книги, вишколених словянських священників. Щодо Криму, то й тут було багато духовенства, що розуміло по-славянськи, — чи це були місцеві греки, чи (також місцеві) словяни. Звідси теж можна було взяти священників, але не Єпископів, бо корсунська Церква підлягала Царгородові. Про Царгород годі було думати. Від смерти Святослава, Володимирового батька, відносини між Києвом і Візантією були напружені — бо то греки наслали були печенігів, щоби вбили Святослава. Дальше грецька Церква майже не займалася місіями між поганами; вона не мала ні потрібних підготованих відповідно місіонарів, ні церковних книг. Впрочім брати Єпископів і священників з Візантії значило віддавати своїм ворогам найвизначніші місця в державі; на це Володимир цілком не мав охоти.

З усіх цих можливих країв Володимирів погляд звернувся першусього на Корсунь. Зложилися на це ще спеціальні умови. А саме в Візантійським Царстві вибух бунт, що загрожував скиненням з трону Цісарів (тоді було їх два). Цісарі були в дуже прикрім положенні — не було їм кому допомогти в цім нещасті. Тоді вони звернулися до свого неприятеля — Володимира, щоб дав їм вій-

бував, і обсіпав її золотом і сріблом. Оповідали, що Князь Володимир мав звичай говорити, що з дружиною добуде срібло й золото, але сріблом і золотом вірної дружини не добуде. І справді в другій половині свого панування Володимир уже майже не звертається по варязьких наємників, але добирає собі дружину з місцевих людей. Він мав прибічну раду з визначніших дружинників і разом з ними обдумував важніші справи: про устрій держави, про закони й про війну.

Великий вплив на державні справи мали тоді Єпископи. Володимир слухав їх порад, нпр. у справі заведення чи знесення кари смерти на розбійників, що були тоді дуже розмножилися.

За це про Володимира Великого зберегли вдячну пам'ять як дружинники, так і духовенство. Про нікого не повстало стільки пісень і оповідань серед дружинників, як про Князя Володимира; багато їх записано вже в літописах, а ще більше заховалося було майже до наших часів (головно на півночі, в Московщині); се так звані „билини". Духовенство теж щиро згадувало про нього; ви-старчить нагадати прегарну проповідь в честь нашого Князя, що її виголосив був Іляріон, пізніший наш Митрополит.

Князь Володимир подбав і про упорядкування скарбової справи Української Держави; він перший з наших Князів почав в и б и в а т и золоті і срібні г р о ш і. На них він відбив т р и з у б, герб свого роду, що став з часом гербом цілої Україн-